

Admir Mulaosmanović, Bihaćka krajina 1971-1991. Utjecaj politike i političkih elita na privredni razvoj. Sarajevo: Institut za istoriju, 2010, 159 str.

U okviru edicije *Historijske monografije* u izdanju Instituta za istoriju objavljena je knjiga Admira Mulaosmanovića pod naslovom *Bihaćka krajina 1971-1991. Utjecaj politike i političkih elita na privredni razvoj*. Knjiga je nastala na osnovu rezultata do kojih je autor došao u istraživanjima za potrebe magistarskog rada odbranjenog na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, te za međunarodne i domaće projekte na kojima je sudjelovao.

Ovom studijom se po prvi put ozbiljno, naučno opravdano i dokumentarno utemeljeno prilazi analizi političkih i privrednih prilika u Bihaćkoj krajini u periodu od 1971. do 1991. godine. Autor je kritički analizirao i posmatrao prilike i dešavanja u Bihaćkoj krajini te ih predstavio kroz prizmu dešavanja na republičkoj i saveznoj političkoj sceni, a u centar interesovanja stavio je aferu *Agrokomerc* i dešavanja vezana za politički slom braće Hamdije i Hakije Pozderac. Cjelokupna problematika raspoređena je u devet poglavlja (uključujući uvodna i zaključna razmatranja), te posebno *Izvore i literaturu*, *Registar geografskih pojmova* i *Registar ličnih imena*.

U uvodnom poglavlju predstavljen je prostor Bihaćke krajine, te su naznačene neke njene najosnovnije historijske, geografske i kulturološke odlike. Bihaćka krajina je opisana kao teritorija obilježena značajnim dešavanjima koja su najvećim dijelom izazvana povoljnim geostrateškim položajem tog prostora kroz historiju. Položaj Bihaćke krajine i historijska dešavanja

koja su se odvijala na tom prostoru utjecala su na kulturološko oblikovanje krajiškog čovjeka, koji je za vrijeme odvijanja brojnih ratova bio primoran na stalne migracije i odbranu od napadača. U prvim godinama poslije Drugog svjetskog rata privredna zaostalost ovog područja utjecala je kako na kvalitetu svakodnevnog života tako i na skromnost kulturnih dešavanja. Međutim, od 70-ih godina paralelno sa razvojem privrede budi se i kulturni život.

Poslije kraćeg uvoda o geografskim, historijskim i kulturološkim prilikama u Bihaćkoj krajini, u drugom poglavlju *Stanje istraženosti* autor se ukratko osvrnuo na predstavljanje hipoteze, metodološkog okvira u istraživanju, stanja izvorne građe i literature, te stanje istraženosti zadate teme u literaturi. Naglasio je da njegova osnovna namjera u ovoj knjizi bila da sagleda privredni razvoj Bihaćke krajine kao i utjecaj zvanične politike, odnosno političke elite na taj razvoj. U centar istraživanja autor je stavio aferu *Agrokomerc* i dešavanja oko braće Pozderac, koja se znatno izdvajaju od svih dešavanja na prostoru Bihaćke krajine u periodu od 1971-1991. Dalje, upoznajemo se sa metodološkim obrascem koji je korišten u istraživanju. Pored klasičnog historijskog istraživačkog postupka u istraživanju je korištena i metoda intervjua ili *usmene historije*. Autor je istakao da mu je korištenje ove metode pomoglo da dođe do nekih novih saznanja o postavljenoj problematici, ali isto tako da dodatno argumentira neke ranije spozna-

je. Nakon iznošenja naučne pretpostavke i metodološkog obrasca predstavljen je i kratak uvid u stanje izvora i literature koji su korišteni prilikom istraživanja.

U poglavlju pod nazivom *Demografska kretanja u svjetlu privrednih tokova* predstavljene su osnovne karakteristike privrednih tokova u Bosni i Hercegovini, odnosno na prostoru Bihaćke krajine, ili četiri općine koje su činile ovaj prostor (Bihać, Cazin, Velika Kladuša i Bosanska Krupa). Bosna i Hercegovina je prije 1945. godine bila dominantno agrarna zemlja a dominiralo je uglavnom seosko stanovništvo. Jedna od najnerazvijenijih oblasti Bosne i Hercegovine bila je Bihaćka krajina. Situacija se poslije 1945. godine ubrzano mijenja, zahvaljujući snažnoj industrijalizaciji i deagrarizaciji koja je zahvatila cijelu zemlju, a time i Bihaćku krajinu, te ostvarila veliki utjecaj i na demografsku sliku tog područja. Autor je ilustrirao demografska kretanja kroz njihov prikaz na prostoru općine Bihać (1948-1961), naglašavajući da su se slični procesi odvijali i u druge tri općine.

Razumijevanje dešavanja na regionalnom i lokalnom nivou nije moguće bez sagledavanja šireg, u ovom slučaju saveznog i republičkog spleta događanja u političkom i privrednom životu. U poglavlju pod naslovom *Državni i republički kontekst* autor je ukratko skicirao osnovna dešavanja na političkoj sceni Socijalističke federativne republike Jugoslavije i Bosne i Hercegovine, npr. ustavne reforme i njene posljedice, liberalizacija društva, potom previranja na bosanskohercegovačkoj političkoj sceni (smjena Avde Hume i Osmana Karabegovića) i slično. Predstavljena su i osnovna dešavanja u privrednom životu zemlje, počevši od privredne reforme iz 1965. godine te reperkusije koje je ona izazvala u ekonomskom životu, narastajuće ekonom-

ske krize, sve veće zaduženosti Jugoslavije u svijetu, nezaposlenosti, potom pokušaja reanimacije jugoslavenske privrede. Također, autor je posebnu pažnju posvetio analizi pitanja odnosa regija prema centru, odnosno razvojnom programu nerazvijenih područja Republike. Prije svega, "novi razvoj" trebao je da se bazira na jačanju poljoprivrede, aktiviranju stanovništva koje je radilo u inostranstvu (podsticanjem za ulaganje deviza) i organizovanju tzv. nosilaca razvoja (velikih bosanskohercegovačkih preduzeća) u nedovoljno razvijenim područjima kako bi podstakli njihov razvoj.

U poglavlju *Bihaćka krajina u eri modernizacije* (1971-1991) autor je predstavio razvoj četiri općine Bihaćke regije, potom provođenje zvanične politike na njenom prostoru. Najprije je opisano stanje i razvoj infrastrukturne mreže u zadatom periodu (razvoj putnih komunikacija, informativne sfere, obrazovnih institucija i elektrifikacije). Potom je predstavljen proces provođenja zvanične politike dovođenjem tzv. "nosilaca razvoja" (velikih bosanskohercegovačkih preduzeća). Efikasnost nove politike autor je ispitivao analizom statističkih podataka o razvoju četiri općine Bihaćke regije (Bihać, Velika Kladuša, Bosanska Krupa i Cazin). Posljedica modernizacijskih tokova u Bihaćkoj krajini jeste organizovanje posebne skupine radnika u inostranstvu (najčešće u Njemačkoj i Austriji, a jednim dijelom i u SR Hrvatskoj i SR Sloveniji) tzv. *gastarbajtera*. Ovu skupinu ljudi zvanična politika je od 80-ih godina nastojala uključiti u privredne procese u zemlji, podstičući ih da svoja sredstva ulažu u domaća preduzeća. Autor nije zanemario još jedan značajan faktor u "eri modernizacije" jednog prostora, a to su kulturološke transformacije. Ukratko su predstavljeni čimbenici koji su utjecali na ove transformacije u

Bihaćkoj krajini u ovom periodu. To su prvenstveno *gastarbajteri*, koji su na svijest i razmišljanje ljudi djelovali "imitirajući Zapad u svome kraju", i zvanična politika koja je na razne načine nastojala unaprijediti kulturni i umjetnički život ove regije.

U posljednja dva poglavlja ove knjige *Agrokomerc, politika, politika, politika* i *Uloga Hakije i Hamdije Pozderca*, kao što se i iz naslova može vidjeti, autor otvara središnje pitanje ovog vremena u Bihaćkoj krajini, odnosno Bosni i Hercegovini, pa možda i šire, a to je afera *Agrokomerc* i uloga i značaj braće Pozderac u ovim dešavanjima. Prije svega, ukratko je predstavljen razvoj ove velikokladuške firme u periodu od 1971. do 1987. godine. Kao značajnije podatke autor je istakao izuzetan razvoj ovoga preduzeća, naročito u periodu izrazite ekonomske krize u Jugoslaviji. Jedan od faktora koji je doprinio kontinuiranom razvoju *Agrokomerca* je ulaganje Jugoslavenske narodne armije, koja je u prostoru Bihaćke krajine vidjela značajno vojno-strateško područje. Ključna politička ličnost koja se vezala za kombinat *Agrokomerc* bio je Hamdija Pozderac, a znatnim dijelom i njegov brat Hakija Pozderac, koji su bili porijeklom iz tog kraja. U to vrijeme 80-ih godina Hamdija Pozderac je bio istaknuta ličnost u jugoslavenskoj politici i igrao je značajnu ulogu u priprema za donošenje novog Ustava. Nove ustavne promjene trebale su osigurati pokrajinama Kosovu i Vojvodini dalju autonomiju. Tadašnjem srpskom rukovodstvu ta politika nije odgovarala, pa su odlučili Hamdiju Pozderca odstraniti sa njegove funkcije. Iako je bilo pokušaja i ranije, optužbe za plagijatstvo u nekim radovima u cilju kompromitovanja njegovog naučnog rada, najbolja prilika se pružila posred-

stvom nepravilnog poslovanja *Agrokomerca*. Afera *Agrokomerc* konstruisana je 1987. godine u vezi s mjenicama bez pokrića koje je izdalo ovo preduzeće (u to vrijeme uobičajena praksa u poslovanju). Ova afera je doprinijela uklanjanju Hamdije Pozderca kao ključne političke ličnosti u to vrijeme i otvaranje slobodnog puta za sprovođenje velikosrpske politike. Zaključno razmišljanje autora sadrži i stav da su ova afera i uklanjanje Hamdije Pozderca bile najznačajnije akcije za "ustoličavanje srpske dominacije u Jugoslaviji i izrastanje Slobodana Miloševića u vodećeg jugoslavenskog političara". Također, autor ističe kako je veza afere i velikosrpskog koncepta sa događajima koji će uslijediti 1992-1995. godine u Bosni i Hercegovini, odnosno u Bihaćkoj krajini naglašena, ali za jasnije odgovore neophodno je provesti dodatna istraživanja.

Knjiga je obogaćena i faksimilima dokumenata *Zapisnika Branka Mikulića sa sjednice političkog rukovodstva MOKSK Bihać, 22. 6. 1974.* i *Informacija o pregovorima Privredne banke Sarajevo i JTN-a*. Admir Mulaosmanović u knjizi *Bihaćka krajina 1971-1991. Utjecaj politike i političkih elita na privredni razvoj* stručnoj javnosti prezentira rezultate istraživanja jednog do sada u nauci neobrađenog pitanja. Ova problematika je zanemarena uglavnom što zbog kratke vremenske distance odvijanja tih događaja, što zbog kompleksnosti samog pitanja. O dešavanjima oko afere *Agrokomerc* i braće Pozderac mogli smo čitati skoro isključivo u publicističkim djelima ili memoarskoj građi. Sve navedene, otežavajuće okolnosti čine ovo djelo vrijednijim naše pažnje ■

Aida Ličina